

Catàleg
de paisatge

Les
Comarques
Gironines

Diputació de Girona

Observatori del Paisatge

Generalitat de Catalunya
Departament de Territori
i Sostenibilitat

1714 / 2014

Catàleg de paisatge
**Les Comarques
Gironines**

Generalitat de Catalunya
**Departament de Territori
i Sostenibilitat**

Observatori del Paisatge

Diputació de Girona

BIBLIOTECA DE CATALUNYA-DADES CIP

Comarques gironines: catàleg de paisatge

A la coberta: Observatori del Paisatge

ISBN 9788439392323

I. Nogué i Font, Joan, 1958- ed. II. Sala i Martí, Pere, ed.

III. Catalunya. Departament de Territori i Sostenibilitat IV.

Observatori del Paisatge (Catalunya) V. Títol: Catàleg de

paisatge

1. Paisatge – Catalunya – Girona (Província) 2. Paisatge

– Protecció – Catalunya – Girona (Província)

504(467.13)

L'edició d'aquesta obra s'ha realitzat
amb la col·laboració de la Diputació de Girona

© Generalitat de Catalunya

Departament de Territori i Sostenibilitat

Av. Josep Tarradellas, 2-6

08029 Barcelona

gencat.cat/territori

1a edició: 2014

Tiratge: 800

ISBN: 978-84-393-9232-3

Dipòsit legal: B. 27482-2014

Conseller de Territori i Sostenibilitat

Santi Vila i Vicente

Director general d'Ordenació del Territori i Urbanisme

Agustí Serra Monté

Coordinació del Catàleg de paisatge

Joan Nogué i Font, director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

Pere Sala i Martí, coordinador tècnic de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

Elaboració del Catàleg de paisatge

Equip del Laboratori d'Anàlisi i Gestió del Paisatge de la Universitat de Girona dirigit per Josep Pintó; equip del Centre de Recerca i Projectes de Paisatge de la Universitat Politècnica de Catalunya dirigit per Jordi Bellmunt; i participació ciutadana dinamitzada per l'equip d'Espai TReS · Territori i Responsabilitat Social dirigit per Xavier Sabaté, sota la direcció i coordinació de l'Observatori del Paisatge de Catalunya.

Textos d'aquesta edició

Joan Nogué, Observatori del Paisatge de Catalunya

Pere Sala, Observatori del Paisatge de Catalunya

Jordi Grau, Observatori del Paisatge de Catalunya

Inès Carrillo, geògrafa

Laura Puigbert, Observatori del Paisatge de Catalunya

Arnau Urgell, Observatori del Paisatge de Catalunya

Col·laboració

Gemma Bretcha, Observatori del Paisatge de Catalunya

Mònica Fullà, Observatori del Paisatge de Catalunya (becària col·laboradora)

Cristina Guillot, Escola Universitària ERAM adscrita a la Universitat de Girona

Guillem Gutiérrez, Observatori del Paisatge de Catalunya

Anna Jiménez, Observatori del Paisatge de Catalunya

Anna Montero, Observatori del Paisatge de Catalunya

Montse Vila, Observatori del Paisatge de Catalunya

De l'edició:

Coordinació

Gabinet Tècnic del Departament de Territori i Sostenibilitat

Correcció

Anna Serra

Disseny gràfic i maquetació

Jordi Matas i Associats

Cartografia

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

Fotografies

Xavier Barneda / Jordi Bas / Adrià Costa / © Salvador Dalí, Fundació Gala-Salvador Dalí, VEGAP, Barcelona, 2015 Col·lecció privada. Photo © Christie's Images. Bridgeman Images / Departament de Territori i Sostenibilitat / Ernest Descals / Pere Duran / Escola Universitària ERAM adscrita a la Universitat de Girona (Helena Armengol, Mireia Blanch, Raul Cardona, Cristina Guillot, Irene Lasus, Rosa Lluís, Fannia Corominas, Marc Oller i Raquel Real) / Fundació Mascort / Fundació Josep Pla / Fundació Gala-Salvador Dalí / Marc Garcia / Pau Guerrero / Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, Fons Cuyàs i Fons SACE / Museu Comarcal de la Garrotxa / Observatori del Paisatge de Catalunya / Pietro Pellini / Enric Pladevall / Lluís Prat / Jordi Puig / Lluís Roura / Servei d'Imatges de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa /

Agraiments

Miquel Bisbe, Josep Codony, Fundació Rafael Benet, la Muga Caula, Museu Municipal de Tossa de Mar, Josep Pintó, Llorenç Planagumà i Josep Vila

Presentació

del conseller de Territori i Sostenibilitat

A la Universitat de Girona, una institució que va tenir un paper determinant en l'elaboració del Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines, s'explica una anècdota que és molt il·lustrativa de la gran varietat paisatgística existent en aquest territori. Fa pocs anys, un grup d'estudiants de Finlàndia va venir a passar uns dies a Girona en el marc d'una assignatura interuniversitària que tenia el paisatge com a tema central. Era el mes d'abril. Per tal de mostrar el territori gironí als estudiants finesos, els responsables de l'assignatura van programar una visita que resseguia el curs del riu Ter, des de Vallter 2000 fins a la Gola del Ter, a tocar de l'Estartit. Així es va fer, amb un resultat d'una vintena d'estudiants completament bocabadats: en menys de tres hores, van passar de la neu i les temperatures sota zero de l'estatge alpí de Vallter, als 20 °C i temps assolellat de la Gola, passant per boscos, planes agrícoles, pobles i ciutats. Fins i tot, en arribar al mar, alguns van aprofitar per estendre les tovalloles i prendre el sol una estona a la llarga platja de Pals.

Sí, és una anècdota, però reveladora d'un fet que, acostumats com estem de veure-ho i viure-ho cada dia, sovint ens passa desapercebut: tenim un país veritablement excepcional des del punt de vista de l'heterogeneïtat del paisatge. Un fet que aquest catàleg de paisatge acaba de confirmar de manera científica, certificant l'existència de 26 unitats de paisatge en un territori d'encara no 5.584 quilòmetres quadrats. Un paisatge, a més, carregat de valors de diferent tipologia, ja siguin estètics, econòmics, espirituals, socials,

etc. Valors que el més normal és que se solapin els uns amb els altres, factor que dota el paisatge gironí d'una riquesa extraordinària.

El paisatge, fruit de la interacció entre natura i cultura, entre el medi natural i el factor humà, és una realitat dinàmica sempre subjecta al canvi en el temps i en l'espai. Per aquest motiu és necessari buscar un sempre delicat estat d'equilibri entre l'activitat humana i el medi que la sustenta. Aquest és l'ambiciós objectiu últim d'aquest catàleg, i del de tota la resta de catàlegs del paisatge de Catalunya: esdevenir unes eines útils per a l'ordenació del territori, i actuar com a guies, no només per la descripció que se'n fa, sinó també per a la posterior gestió que se n'ha de derivar.

Valgui, novament, el meu reconeixement a la ingent feina de l'Observatori del Paisatge de Catalunya, sense el qual ni aquest ni cap catàleg de paisatge hauria estat possible. Així mateix, cal agrair el treball dels equips tècnics de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) i de la Universitat de Girona (UdG), el qual ha estat un exemple de recerca aplicada de primer nivell que ens distingeix com a país i com a societat. Finalment, vull agrair també a la Diputació de Girona que hagi fet possible l'edició del Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines, mostra d'una col·laboració entre administracions que ha de ser la norma i no l'excepció.

*Santi Vila i Vicente,
conseller de Territori i Sostenibilitat*

Presentació

del president de la Diputació de Girona

El Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines és una eina imprescindible per a estudiar, identificar i avaluar els paisatges de la nostra demarcació, i alhora un fidel testimoni de la seva diversitat.

El nostre territori és ric en patrimoni paisatgístic, des de la serra de l'Albera fins a les platges de la Costa Brava, incloent-hi la singularitat dels volcans d'Olot, l'estany de Banyoles o la vall de Camprodon. Les Comarques Gironines són un territori de contrastos, de mar i muntanya, de terrenys agrícoles i de trama urbana.

Aquesta diversitat, rica en matisos, constitueix el principal actiu del nostre territori i ens fa esdevenir un espai únic, on els valors culturals immaterials conviuen amb els patrimonials i configuren, a la fi, un tot homogeni de gran potència simbòlica.

Sortosament, excepte en comptades excepcions, el creixement en nombre d'habitants no s'ha produït, a canvi de malmetre el paisatge, com passa en altres comarques del país. Les adminis-

tracions públiques hem treballat de valent des de la recuperació de les institucions democràtiques per a preservar els valors paisatgístics gironins, conscients que d'aquesta singularitat neix el nostre potencial. Amb esforç i constància s'ha aconseguit revertir actuacions que podrien haver malmès espais de gran valor ecològic i d'altres que s'havien dut a terme durant la llarga nit del franquisme, amb nefastes conseqüències per al nostre entorn.

Ara cal que continuem treballant per a preservar el delicat equilibri entre el creixement urbà i el respecte pel nostre entorn natural i que afavorim, tant com sigui possible, actuacions que permetin incrementar el valor paisatgístic de les nostres comarques.

Joan Giraut i Cot,
president de la Diputació de Girona

Presentació

del director de l'Observatori
del Paisatge de Catalunya

Amb aquest ja en són quatre. Sí: ja comptem fins a quatre catàlegs de paisatge publicats en un format d'altíssima qualitat. En queden només tres. Ja hem passat l'equador, ja hem travessat la ratlla que farà inevitable la publicació, quan toqui, dels catàlegs que encara queden pendents. Fa uns anys no ho hauríem ni somniat, i menys en un context de clara reducció dels pressupostos públics. Però ho hem aconseguit, entre tots, perquè és evident que, en un conjunt de circumstàncies complicat com el que vivim, projectes de l'abast del que ara presentem només són possibles sumant sinergies i amb complicitats d'institucions públiques i privades. Nosaltres –l'Observatori del Paisatge de Catalunya i el Departament de Territori i Sostenibilitat– hem fet la feina, i la Diputació de Girona ha cobert les despeses de l'edició. Mai no li estarem prou agraïts. A canvi, les Comarques Gironines –els seus més de dos-cents municipis– disposaran d'una obra completíssima sobre la diversitat de paisatges gironins, els seus valors, les seves dinàmiques i també els seus reptes. Per altra banda, la col·laboració que es va iniciar amb l'Escola d'Art i Disseny de la Diputació de Tarragona, arran de la publicació dels catàlegs de paisatge del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, continua ara amb l'Escola Universitària ERAM, adscrita a la Universitat de Girona. Com en aquell cas, alumnes de la zona, que ben aviat esdevindran fotògrafs professionals, han captat amb llur mirada perspicaç aquelles imatges que representen millor l'essència dels paisatges d'aquestes terres, i nosaltres les hem combinades amb les fotografies d'uns quants fotògrafs professionals i de reconegut prestigi. Un treball coral, en definitiva.

Ens plau especialment posar a disposició del públic gironí aquest catàleg per dos motius més. En primer lloc perquè la nostra seu és a Olot. La nostra mirada, el nostre àmbit d'actuació abraça el conjunt del país, certament, però no deixa de ser cert que l'emplaçament de la base d'operacions condiciona el dia a dia, de manera positiva, és clar. No és exactament el catàleg «de casa», perquè la nostra casa és Catalunya, però sí que és el catàleg del tros de país en el qual treballem, i somniem. I això compta, certament. El segon motiu és que aquest és un catàleg que ha estat premiat. En efecte, la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SCOT), filial de l'Institut d'Estudis Catalans, va lliurar l'any 2011 el Premi Territori a l'Observatori del Paisatge de Catalunya per l'elaboració del Catàleg de paisatge de les Comarques Gironines. El guardó, que és de caràcter biennal, premia el millor pla, projecte, iniciativa o estudi d'anàlisi, ordenació o gestió del territori en l'àmbit de Catalunya. En aquell moment, el jurat va destacar el caràcter innovador, el valor exemplificatiu i l'interès conceptual, i també l'aplicabilitat del Catàleg, tot considerant-lo «una peça clau per a la valoració i

la intervenció en el paisatge i per a una bona ordenació i gestió del territori». El jurat va remarcar, també, el fet que en l'elaboració del Catàleg s'haguessin endegat processos de participació ciutadana, i s'haguessin empès la col·laboració interinstitucional i la interdisciplinarietat de l'equip redactor. Han passat uns quants anys des de la concessió d'aquest premi, però continuem agraïts a la Societat Catalana d'Ordenació del Territori perquè aquell guardó ens va encoratjar a encarar amb més forces i renovada il·lusió els catàlegs de paisatge que encara teníem pendents.

Molt abans de ser publicat, aquest catàleg ja ha donat els seus fruits. Aprovat definitivament l'any 2010, és un dels dos únics catàlegs que, fins al present, inclou un document complementari d'extraordinària importància: les Directrius de paisatge de les Comarques Gironines, incloses en el Pla territorial parcial de les Comarques Gironines, aprovat per l'Acord de Govern GOV/157/2010, de 14 de setembre de 2010. Les directrius de paisatge converteixen en normes i recomanacions els objectius de qualitat paisatgística que emanen dels catàlegs, i això és enormement rellevant perquè, ni que sigui en forma de pluja fina, acabarà incidint en el planejament urbanístic, el gran repte que ara tenim per davant com a país. Més enllà, però, d'aquest fet cabdal, des de la seva aparició el Catàleg ha estat font d'inspiració per a desenvolupar un munt d'iniciatives locals, com la Carta del paisatge de la vall de Camprodon, la constitució del Consorci dels Aspres d'Empordà (que agrupa els municipis inclosos a la unitat de paisatge homònima que identifica el Catàleg), la redacció de l'ordenança municipal d'integració paisatgística d'Espolla, o la xarxa de miradors de la comarca de l'Alt Empordà, entre moltes altres. Res ens omple més de satisfacció que poder constatar que aquest instrument és més viu que mai, aquí i arreu de Catalunya.

“Diversitat” és una paraula molt apropiada pel cas que ara ens ocupa. Si alguna cosa caracteritza el territori gironí, això és la diversitat de moltes coses, començant per la seva economia, però sobretot pels seus paisatges. En una reduïda franja de territori hom pot trobar des de paisatges litorals típicament mediterranis fins a paisatges de muntanya de caràcter centreeuropeu. No abunden a Europa territoris amb una diversitat de paisatges tan extraordinària, cosa que no ha passat mai per alt als promotors turístics, tant als públics com als privats. Aquesta diversitat queda reflectida en els següents vint-i-sis paisatges, que hem delimitat, descrit, caracteritzat i diagnosticat: alta Garrotxa, Ardenya-Cadiretes, els Aspres, alt Ter, el Cabrerès-Puigsacalm, cap de Creus, Gavarres Marítimes, baixa Tordera, l'Empordanet-Baix Ter, estany de Banyoles, Gar-

rotxa d'Empordà, Gavarres, Guillerries, serra de Marina, Montseny, pla de Girona, plana de l'Empordà, plana de la Selva, Rocacorba, Salines-l'Albera, els terraprimers, vall de Camprodon, valls d'Olot, valls del Freser, baix Montseny i capçaleres del Llobregat. I no dubteu, lector, que si haguéssim augmentat el zoom, el nombre d'unitats de paisatge detectades s'hauria multiplicat fins al punt que haurien deixat de ser operatives com a àmbits idonis per a la implementació de polítiques de paisatge a escala local. Per això ens hem mantingut en aquesta escala i hem estat prudents a l'hora de dibuixar el mapa de paisatges definitiu, el que aquí presentem.

Cadascun d'aquests paisatges és tan ric en si mateix que mereixeria un tractament especial en aquesta presentació. Ens allargaríem, però, en excés. Permeteu-me, en canvi, oferir-vos una síntesi dels trets paisatgístics de les Comarques Gironines, d'aquells elements que les caracteritzen i les estructuren i que, com a tals, mereixen una atenció especial. A aquests elements s'atribueix una gran quantitat de valors paisatgístics (estètics, socials, naturals, histò-

rics...) i són els que doten d'identitat i simbolisme aquest territori, a més de ser els més valorats per la població. Són els següents: perfils i cingleres, penya-segats, paisatges agrícoles singulars, nuclis singulars, la tramuntana, estanys i aiguamolls, paisatges volcànics, paisatge de l'alta muntanya pirinenca, boscos singulars i masses forestals, patrimoni emblemàtic i els paisatges de frontera.

Vet aquí, en definitiva, un territori ric, divers i complex, que sempre haurà d'estar amatent al tan desitjat equilibri entre una economia dinàmica i innovadora que necessita infraestructures de tota mena i uns paisatges excepcionals, però també fràgils, mereixedors d'una cura especial, amb elevades dosis de sensibilitat i civilitat. Contribuir a aconseguir aquest equilibri és, en el fons, allò que ens encoratja a continuar endavant.

Joan Nogué i Font,
director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

Índex

Preàmbul	13	Bloc 5. Objectius de qualitat paisatgística, criteris i accions	209
Bloc 1. El catàleg de paisatge de les Comarques Gironines	17	Bloc 6. Les unitats de paisatge	269
1. Marc legal	18	1. Alta Garrotxa	272
2. Els catàlegs de paisatge de Catalunya	20	2. Ardenya-Cadiretes	286
3. Procés de participació i consulta pública i social	30	3. Aspres	302
Bloc 2. El paisatge de les Comarques Gironines. Aspectes generals	35	4. Alt Ter	318
1. Elements naturals	37	5. Cabrerès-Puigsacalm	332
2. Procés històric de poblament i la seva influència sobre el paisatge	49	6. Cap de Creus	342
3. El paisatge actual i les seves dinàmiques	59	7. Gavarres Marítimes	356
4. Expressió artística del paisatge	77	8. Baixa Tordera	370
5. Valors en el paisatge	87	9. Empordanet-Baix Ter	382
6. Rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge	131	10. Estany de Banyoles	398
7. Avaluació del paisatge	145	11. Garrotxa d'Empordà	412
Bloc 3. El caràcter del paisatge de les Comarques Gironines. Singularitats	153	12. Gavarres	428
1. Perfils i fons escènics emblemàtics	156	13. Guillerries	442
2. Penya-segats	159	14. Serra de Marina	456
3. Paisatges agrícoles singulars	162	15. Montseny	468
4. Patrons d'assentament i nuclis singulars	165	16. Pla de Girona	482
5. La tramuntana	169	17. Plana de l'Empordà	496
6. Zones humides	172	18. Plana de la Selva	514
7. Els paisatges volcànics	176	19. Rocacorba	528
8. Paisatges d'alta muntanya pirinenca	179	20. Salines-l'Albera	542
9. Boscors singulars i masses forestals	183	21. Terraprimis	554
10. Patrimoni emblemàtic	186	22. Vall de Camprodon	572
11. Paisatges de frontera	190	23. Valls d'Olot	586
Bloc 4. Paisatges d'atenció especial	195	24. Valls del Freser	606
1. El paisatge de l'àrea urbana de Girona	199	25. Baix Montseny	618
2. El paisatge de la vall d'en Bas	202	26. Capçaleres del Llobregat	632
3. El paisatge litoral de Girona	204	Bloc 7. Mapes	643
		Bloc 8. Documentació de referència	683